

ЧАСОПИС ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА ПОЛА ВЕКА МЕЂУ НАМА: ЛИЧНО СЕЋАЊЕ

Након оснивања Филозофског факултета у Новом Саду (1954), поједине катедре почињу да објављују часописе једну деценију касније (1964), што је повезано и са проширивањем наставе на постдипломски (магистарски) ниво и потребом да студенти објављују радове. Катедра за јужнословенске језике (тако смо се тада звали) штампа једном годишње часопис *Прилози проучавању језика* (ППЈ) у којем се публикују „радови студената, семинарски, дипломски и магистарски, уколико материјал или идеја у њима могу бити од користи за језичку науку, а такође и радови људи који су запослени на другим местима, махом у средњим школама у Војводини, али који су искрено заинтересовани за језичка питања, нашли времена и снаге да поред других дужности даду и прилоге истраживању те проблематике”, (обавештава редакција у уводном тексту првог броја под називом Поводом овог почетка). Редакција се нада да ће „радови овде објављени бити реално сведочанство о могућностима које у овом тренутку имају њихови аутори којима су ово први кораци ка научном раду”. Редакција је, наиме, имала намеру да за питања истраживања (српског) језика пружи шансу онима који ће се тек афирмисати својим достигнућима. Прву редакцију су чинила три професора: Павле Ивић, Рудолф Коларић и Александар Младеновић (доцент). То је уједно и година у којој су одбрањени први магистарски радови на Катедри (објављени управо у овом првом броју: Вера Јерковић, Јован Јерковић, Јања Шакић, Драгољуб Петровић, Велимир Михајловић, Јованка Михајловић, Меланија Микеш, Племенка Влаховић и Свенка Васиљев (касније Савић – дипломски)). Овај часопис, намењен студентској популацији, једини је овакве врсте у континуитету од пола века, не само на Филозофском факултету УНС, него уопште на УНС, и у том смислу му припада значајно место у напредовању науке о језику код нас до данас, али и у напредовању нас наставника појединачно. Тако је моја професија уско повезана са афирмацијом ППЈ.

У броју 1 (1964) објављен је мој дипломски рад (тада под презименом Васиљев) под називом *Структура двеју српскохрватских песама Момчила Настасијевића*, рађен под руководством проф. др Милке Ивић.

То је био једини рад о поезији који сам написала, наравно, уз свесрдну помоћ менторке. Сећам се да ми је дала основну литературу, преведен текст Романа Јакопсона *Структура двеју српскохрватских песама* (Јакобсон, 1959) и успут додала да јој могу донети прву верзију руком писану, или ако већ куцам на машини, онда откуцан текст. Признала сам да управо учим да куцам на машини и да ћу донети одштампано. Чим је видела текст, рекла је: „Па ви још не знате да куцате!“ То је било тачно, али исто тако нисам знала ни песму да анализирам. Заправо нисам ни имала неку нарочиту жељу да напредујем и да овладам анализом песме, више сам желела да дипломирам, и да наставим да играм балет на миру. Али сви они који су сарађивали са професорком Ивић знају њену заразну мотивацију за оно што она ради и што жели да други раде.

Већ исте јесени је био упис на магистарске студије (друга генерација по реду) и у њој нас је било неочекивано много уписаних: Слободанка Дачић, Лидија Дмитријев, Гордана Вуковић, Мирјана Јоцић, Мато Пижурица, Милун Марић, Јасна Мелвингер и ја. Већ је тада било јасно да је политика развоја Катедре за јужнословенске језике (тако смо се тада звали) изграђивање научног кадра за истраживачки рад на пољу српскохрватског језика, не само у Војводини.

У јесен 1968. основан је Институт за лингвистику у којем смо примљени у стални радни однос нас 5: Гордана Вуковић, Мирјана Јоцић, затим Милица Грковић, Мато Пижурица (на позицији заменика директора), др Велимир Михајловић (на позицији директора) и ја.

У броју 5 (1969) штампани су наши магистарски радови (што је била потврда успеха укупне планиране акције подизања истраживачког кадра). У том броју објављен је и мој магистарски рад *Синтаксичке конструкције с придевима у српскохрватском књижевном језику*, такође рађен под руководством проф. др Милке Ивић, у добром маниру структуралне лингвистике којој су нас тада успешно образовали.

Након одбрањене докторске дисертације на Филозофском факултету (Одсек за психологију) на Универзитету у Београду, теоријски се преусмеравам од структурализма на интердисциплинарни терен психолингвистике, и у том домену објављујем радове у познатим часописима ван земље читаву деценију (1969–1979), до тренутка када се самостални

Институт за лингвистику спаја са Катедром за јужнословенске језике Филозофског факултета УНС у јединствену наставно-научну јединицу (1978). Након избора у звање научне сараднице, руководим пројектом (дугорочно га је финансирала Самоуправна интересна заједница за научни рад АП Војводине) „Психолонгвистичка истраживања и усвајање српскохрватског језика” на којем сарађујемо најпре нас три са Катедре: Вера Васић, Мирјана Јоцић и ја, затим студенти и студенткиње са наше Катедре, као и оне са других катедара Факултета, у настојању да објавимо више података из нове интердисциплине – психолонгвистике.

У броју 17 (1981) штампани су радови сарадница на пројекту којим руководим: Вере Васић „О усвајању прилога на раном узрасту” и Мирјане Јоцић под називом „Особине језичког комуницирања са децом предшколског узраста”. Почињемо нову праксу у ППЈ да радове објављују, поред студената, и сараднице са истраживачких пројеката Катедре уз одсуство натукнице ‘рађено под руководством’ на самом почетку текста. ‘Под руководством’ не значи да је рад несамостално (у)рађен, него да је менторка научила кандидаткињу и основним манирима у академској заједници, као што је захвалност особама које су на било који начин доприносиле изради рада, поред тога како рад технички треба да изгледа. У оно време нисмо предавале на магистарским студијама и како писати научни текст, то сам увела много година касније у оквиру предмета Анализа дискурса (1989). Ту добру праксу сам наставила када сам водила радове студенткиња из уверења да ништа не можемо у науци урадити сами, и да је тимска размена информација и знања пресудна за добро написан рад.

У броју 18 (1982) пишемо заједнички текст са сарадницама на пројекту: са Ивоном Жибрег „Неки аспекти ословљавања у говору деце предшколског узраста”, потом са Аном Марјановић (тада асистенткињом на Катедри за психологију нашег Факултета) „Усвајање и разумевање термина за означавање родбинских односа код школске деце”. Полако из године у годину постајемо препознатљив центар за изучавање говора деце (који се тада није проучавао као наставни предмет на нашој Катедри) управо захваљујући објављеним радовима о тој проблематици у ППЈ.

У броју 19 (1983) је рад Иване Антонић „Експериментална психолонгвистика у Југославији” којим се она представља компетентном за теоријска размишљања о интердисциплинарности у језичким истраживањима. Постајем чланица редакције ППЈ (до 1997) и надаље афирмишем радове из

интердисциплинарног поља (развојне) психолингвистике, чиме померам теоријско клатно од структурализма ка интердисциплинарним подручјима у којима је контекст пресудан за разумевање значења језичког знака. Исте године говорим на скупу на УНС, а потом и објављујем текст о тешкоћама у остваривању таквог приступа на УНС.¹ Следе радови студенткиња постдипломских студија (где предајем Психолингвистику као један од изборних курсева), најпре су радови са пројекта из домена наратије деце – одбрањен магистарски рад Маре Агић „Наративи код трогодишње деце”. Дакле, половином осамдесетих година предајем, руководим и јавности саопштавам о интердисциплинарности у језику (истовремено сам организовала и прве скупове психолингвиста Југославије код нас на Филозофском). Ова широка кампања за другачији приступ језику уродила је плодом тек деценију и више након тога. У науци о језику се ствари тешко мењају брзо, отпори појединаца и појединки, нарочито када су удружени, могу бити погубни.

У броју 21 (1985) руководим дипломским радом Јулишке Мулаји „Прагматичке и синтаксичко-семантичке карактеристике једне говорне ситуације у двојезичној средини: разговор између продавца и купца”, што је почетак истраживања спонтаног разговорног језика који је постао основа за прикупљање емпиријског материјала у дужем временском периоду (познат под називом Новосадски корпус разговорног језика: 1977-1998. на којем сарађује Ивана Антонић од почетка). То је смер ка истраживању свакодневног разговора – тема којој остајем верна до данас.

У истом смеру је и рад Иване Антонић „Говорни језик у радио преносу фудбалске утакмице” (награђен првом наградом на конкурс у Универзитета у Новом Саду, расписаном поводом Дана Републике у 1984. години). Отпочињем дугогодишњу активност афирмисања студентских истраживачких радова шире од Факултета, на нивоу УНС, и редовно шаљем радове на конкурс, а радове који добију награду штампамо у ППЈ. У истом смеру је и рад „Неке особине разговора оствареног преко телефона” Славице Шокице (награђен другом наградом на истом конкурс у УНС поводом Дана Републике

¹ Савић, Свенка (1984). Могућност и немогућност интердисциплинарног рада на нашем Универзитету. У: *Место и улога науке у нашем друштву: зборник радова*. Нови Сад: Удружење универзитетских наставника и других научних радника САП Војводина. 61–63.

1984). Ова активност је у сагласности са оним што су професори утемељили првим бројем ППЈ, а то је да се студенти и студенткиње прикажу својим резултатима у широј академској јавности.

У броју 22 (1986) Славица Шокица штампа дипломски рад „Психолингвистички аспекти графита у Новом Саду”, где смо изложиле емпиријске податке за једну појаву коју видимо у граду, а која ће тек након тога бити тема многих заинтересованих у интердисциплинарном пољу језика, укључујући у анализу и графичке елементе поруке. У истом броју је под мојим руководством објавила дипломски рад Светлана Берисављевић на тему „Језик и пол: титуле и занимања жена у банци”, тема којом ћу наставити да се бавим до данас, заједно са многобројним студенткињама и сарадницама не само са Филозофског факултета УНС. На тај начин сама тема о односу језика и рода (и пол) постаје актуелна у академској заједници, она постаје тема спотицања, дискусија, омаловажавања и, оно што је важно, истраживања многобројних група изворних говорника српско (хрватског) језика.

Истовремено је моја стална тема креативна моћ језика и посебно у новим речима, кованицама, којима се та (урођена) језичка способност доказује. У овом броју ППЈ је магистарски рад Драгице Марковић објављен под називом „Лингвистичка анализа кованица Лазе Костића”.

У броју 23 (1987) је рад Славице Шокице „О значењу конверзационих партикула у телефонској комуникацији” (уводимо терминолошку дистинкцију између дискурса и конверзације) у којем се први пут код нас описује разговор везан за институције, али посредован (у овом случају телефоном). Радом Милице Бујас „Лична имена и надимци деце наших радника на привременом раду у иностранству”, уводимо актуелну тему везану за друштвене догађаје у земљи – за другу (и трећу) генерацију наших радника на привременом раду и иностранству (која, нажалост, није добила никада ваљано место у србистици, не само у ППЈ).²

У броју 27 (1996) је дипломски рад Жанка Томића „Дискурсне особине разговора редитељ – глумац“ у којем почињемо серију радова на тему институционалних разговора у односу на норму и службену употребу, у овом

² Током деведесетих година суочавамо се са економским тешкоћама и у штампању ППЈ: штампан је троброј 24-25-26 за период 1988–1990.

случају у позоришту. (У овом броју престаје ми чланство у уредништву и секретарство.)

У двоброју 28-29 (1997-1998) Алина Маслова (гостујућа студенткиња из Русије) објављује рад „Прагматичка значења императивности у српском и руском језику”, тема којом се бавим, захваљујући интересовању студенткиње за компаративни модел у истраживању двају словенских језика.

У двоброју 30-32 (1999–2001) су дипломски рад Маје Седларевић „Анализа дискурса једне контакт емисије на радију” у којем нас интересује спонтани разговор у медију радија, и рад Вишње Кризманић „Спонтани разговор адолесцената: увођење актера”. Тај рад показује да различите групе изворних говорника матерњег језика имају различиту језичку компетенцију (у нашем случају група *адолесцената*). Неће бити много радова у ППЈ о компетенцији изворних говорника различитог узраста, сем ових неколико које смо објавиле као резултате са пројекта Психолингвистичка истраживања – почев од деце предшколског и основношколског узраста, преко адолесцената и студената до оних који живе и раде у дијаспори – нажалост, све недовољно и спорадично у односу на актуелност друштвеног питања. Исто важи и за полне разлике изворних говорника нашег језика.

Одлазим у пензију (2008), на предлог Одсека изабрана сам у звање професорке емеритус децембра 2010. – прве професорке тога звања на Филозофском факултету УНС и једина до сада (образложење је писала Вера Васић). Престајем да руководим пројектом, што је потом (нажалост) резултирало ређим прилозима на психолингвистичке теме, али је порастао број других интердисциплинарних усмерења, као што су анализа дискурса и прагматика које такође уводим у основне студије на Одсеку (1988). Залагање за интердисциплинарни приступ истраживању (српског) језика као теоријска иновација у иначе добро ситуиран структурални приступ на Катедри, на Факултету и у ППЈ од оснивања, за извесно време уродио је плодом, а потом „спласнуо” у новијим бројевима ППЈ.

Остала сам у пријатељском и професионалном контакту готово са свима са којима сам сарађивала у ППЈ и пратим њихову професионалну каријеру, јер пријатељство је важније од науке.

Јубилеји су добра прилика да се преиспитамо да ли смо били у слепој улици или на мегдану, односно да ли смо у времену учествовали или се из њега изместили.

Након толико деценија тесне везе са ППЈ и пређеног дугог пута (од објављивања дипломског и магистарског рада, преко руковођења радovima млађих, данас колега и колегиница, посебно на истраживачким радovima, преко чланстава и секретарства у редакцији), учествовала сам у креирању имица часописа и на његовом трајању током 55 година.

Часопис је континуирано место сусрета и *смене* генерација истраживачица и истраживача на Одсеку и Факултету; он је такође место *нових* теоријских наговештаја у појединачним радovima, некада и у континуитету од једне декаде (као што је случај са радovima којима сам руководила у домену интердисциплинарних језичких истраживања психолингвистике, преко анализе дискурса, посебно анализе свакодневног говора).

ППЈ су истовремено и место сталности – не-промене. Данас када читам мој дипломски рад, написан пре више од пола века, има једна реченица која остаје константа током мога истраживачког пута, а односи се на феномен *насиља над језиком*. Већ у првом раду цитирам мишљење (са којим се не слажем) Александра Белића о језику песама Момчила Настасијевића за којег он није имао разумевања. Наиме, Настасијевићев модернички приступ угледни лингвиста је проценио као насиље над језиком (тумачећи да у стилу и језику мора бити све јасно: „Насиље над језиком (= намерно незнање) и незнање језика за нас су синоними”³. У дугогодишњем настојању да афирмишем родно осетљив (српски) језик као важан део стандардизације језика и новог теоријског размишљања о језику у друштву, често сам слушала мишљења домаћих уважених филолога да је моје залагање „насиље над језиком”. Верујем да ће се ускоро показати, као и у случају мишљења Александра Белића о песничком језику Момчила Настасијевића, да су били у криву.

Професорка емеритус Свенка Савић
Одсек за српски језик и лингвистику
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Србија
svenka@eunet.rs

³ Белић, Александар (1933). Насиље над језиком. *Наш језик* 1: 257–261.